
بسم الله الرحمن الرحيم
YAŞIL KÖLGƏ

دانشکده الهیات ومعارف اسلامی

گروه فقه شافعی

مباحث اصول فقه (۲)

هفته دهم

استاد : دکتر مصطفی ذوالفقار طلب

دستیار: فردین قمری

دلیل اجمالی ششم : مصلحت مرسله

مقدمه : اصطلاح مصلحت مرسله یک اصطلاح ترکیبی است که از دو لفظ «مصلحت» و «مرسله » ترکیب یافته است. پیش از تعریف اصطلاحی «مصلحت مرسله» ابتدا به تعریف از "مصلحت" و سپس اقسام مصلحت می پردازیم تا مشخص شود که مصلحت مرسله جزء کدام یک از مصالح قرار می گیرد.

مراد از واژه «مصلحت» در اصول فقه عبارت است از : جلب منفعت ودفع مضرت . در یکی از تعاریف، مصلحت فقط به معنای «جلب منفعت» آمده است که معنای دفع مضرت از باب دلالت التزامی از این عبارت استنباط می گردد؛ چه آنکه بنابر قاعده:«دفع المفسدة مقدم علی جلب المنفعة»

اقسام مصلحت به لحاظ ارزش شرعی آن :

۱- مصالح معتبر: آن نوع مصالحی که شارع آنهارا برای تشریع احکام ، معتبر دانسته است که عبارتند از : حفظ دین ، حفظ نفس ، حفظ عقل، حفظ عرض ، وحفظ مال

حکم شرعی	مصلحت معتبر
تشریع جهاد واحکام ارتداد	حفظ دین
تشریع قصاص	حفظ نفس
تشریع حد شرب	حفظ عقل
تشریع حد زنا وقذف	حفظ نسل وعرض
تشریع حد سرقت	حفظ مال

۲–مصالح ملغی : آن نوع مصالحی که غیر حقیقی و مبتنی بر وهم بوده وشارع آن را برای تشریع احکام غیر معتبر دانسته اند.

مثال الف :مصلحت همسانی بین دو جنس مرد وزن در ارث بری که براساس آیه (یوصیکم الله فی اولادکم للذکر مثل حظ الانثیین) نساء /۱۱. این مصلحت غیر معتبر است .

مثال ب : مصلحت "سود بری" در ربا که براساس آیه «و احل الله البیع وحرم الربا» غیر معتبر است.

۳–مصالح مرسله : آن نوع مصالحی که– شارع نه بر الغای آنها ونه بر اعتبار آنها– حکمی نداده است .

نکته : مصالح مرسله در مسائل –مسکوت عنها– کاربرد دارد ؛ به طوری که نظیری نیز برای آن در شرع وجود ندارد تا قیاس برآن گردد. مانند مصلحت موجود در تدوین قرآن ، تدوین دواوین ، قتل جماعت به واحد.

شروط عمل به مصلحت مرسله :

۱–مصلحت ملائم و مناسب و همسو با اصول کلی شریعت باشد ؛ به طوری که با هیچکدام از مصالح کلی شریعت ونیز دلیلی از ادله ی احکام شرعی مخالفت نداشته باشد ، بلکه باید از جنس اصول کلی شریعت یا نزدیک به آن باشد.

۲–مصلحت مطابق با عقل سلیم باشد

۳–ضروری بودن مصلحت ، به طوری که برای حفظ یکی از ضروریات پنجگانه معروف باشد

۴–حقیقی (قطعی) باشد نه وهمی

۵–عمومی باشد

نکته :اگر یکی از شروط مذکور در مصلحت مورد نظر وجود نداشته باشد ، عمل به مصلحتی تحت عنوان «مصلحت مرسله» جایز نیست .

مثال : اگر دشمن عده ایی از مسلمانان را به عنوان سپر در جنگ با مجاهدان قرار داده باشد تا از طریق آن به سرزمین اسلامی حمله ور گردند ؛ در این شرایط بر اساس مصلحت مهم تری کشتن آن دسته از مسلمانان سپر قرار گرفته برای منع وصول کفار به سرزمین اسلامی جایز است ؛ ولی اگر دشمن از سپر قرار دادن جمعی از مسلمانان به هدف جلوگیری از حمله مسلمانان را داشته باشد یا حمله دشمن قطعی نباشدیا با سپر قرار دادن آن دسته از مسلمانان مصلحت مهمتری از دست نرود مانند اینکه جان عده ایی در خطر باشد؛ استدلال به مصلحت مرسله در این حالت جایز نیست.

نمونه های از مصالح مرسله :

۱–نزد حنفیه :

الف) جواز به هدر دادن غنایم جنگی که امکان انتقال آن از سرزمین کفار وجود نداشته باشد تا اینکه کفار از آن اموال بهره براداری نکنند

ب) مثالهای مربوط به استحسان به مصلحت ، مانند ضامن دانستن خیاط ، نجار.

۲–در نزد مالکیه :

الف) جواز انتصاب افراد لایق تر به عنوان امام ، به وقت عدم وجود مجتهدان

ب) جواز تعیین مالیات بر اغنیا در شرایط بحران بودجه دولت اسلامی

ج) جواز پذیرشهادت اطفال در برخی از مسائل مانند جراحات وارده بر اطفال ؛ چه آنکه معمولا اطفال به سبب شرایط سنی شاهد این نوع حوادث «همسالان » می باشند.

۳- در نزد شافعیه :
جواز اتلاف (از بین بردن) مرکب وابزار جنگی دشمنانونیز قزع درختان متعلق به آنان

۴- در نزد حنابله :
الف) جواز تبعید مفسدان به منطقه ایی دیگر
ب) جواز اختصاص هبه به برخی از فرزندان به علت بیماری آن فرزند با اقتضای شغلی وضعف مادی او .
ج) اجبار محتکران به فروش کالای خویش به قیمت رایج در شرایط بحرانی
د) اجبار متخصصان به اشتغال به اعمال خاصی به دلیل ضرورت نیاز با آن حقوق مرسوم.
ه)اجبار به گذراندن جوی آب از زمین دیگری برای رسیدن آن آب به مقصد خاصی به شرطی که آسیبی به آن صاحب زمین نرسد و جواز اجبار به دادن منزل به شخص نیازمند اضطرای با اخذ اجاره مرسوم بنا بر قول برخی از حنابله و به طور مجانی بنابر قول برخی دیگر از حنابله.

حجیت مصالح مرسله :

۱- دیدگاه اول :
مصالح مرسله به صورت مطلق در همه ابواب فقهی ، خواه با وجود شروط قطعی ، ضروری ،کلی بودن و خواه بدون شروط مذکوردارای حجیت است .
این دیدگاه وابسته به امام مالک رحمه الله است وسلیمان طوفی بر این دیدگاه است.

۲- دیدگاه دوم :
عدم حجیت مصالح مرسله ، به شرط عدم استناد به اصل ثابتی از دین ، واگر مستندبر اصل ثابتی باشد ، قیاس است .
ابوبکر باقلانی وجمعی دیگر از اصولیون قائل به این دیدگاه می باشند

۳- دیدگاه سوم :
حجیت آن به شرط نزدیکی تقریبی به اصول کلی شریعت.
دیدگاه شافعیه واکثر حنفیه

۴- دیدگاه چهارم :
حجیت آن به شرط تحقق شروط آن (ضروری بودن ، قطعی بودن ، کلی بودن شروط.)
دیدگاه امام غزالی رحمه الله